

for example those initiated by the "Perestroika" movement within the American Political Science Association. (His book is reviewed in this context in PS No. 1, 2001). The rather polemic Perestroika movement – as it calls itself – has turned against the claimed "hegemony" of formal modeling and quantitative methods, in favor of methodological pluralism and "an ecumenical science of politics". (Demands that have been answered with a plea for academic pluralism and more intellectual humility – on the part of the Perestroika movement, see PS No. 2, 2002).

During recent years, it seems that quantitative methods are being adopted by more social scientists and employed on a much broader range of research problems. The use of statistical method is less and less the prerogative of the experienced electoral analyst. Since the behavioral revolution in the 1960s, national and international isomorphic pressures have brought governments and organizations to issue statistics on ever more features of society. With the evolution of the internet, quantitative data sets are now becoming more easily available to a growing number of researchers.

These trends can be interpreted in more optimistic and more pessimistic veins. In a more optimistic view, social science can now become truly cumulative at last. In the more pessimistic interpretation, the improved availability of quantitative data-sets combine with the academic pressure to "publish or perish" – at its strongest in American academia – to glue researchers to their university desks, working with large statistical samples rather than with the complex, messy, time-consuming case studies that in Flyvbjerg's view are an important source of social science expertise.

Flyvbjerg's book does not give an overview or guide to these debates, but offers a thoughtful and innovative contribution. While at times, Flyvbjerg may seem to advocate a radical turn away from "theory" (however defined), at other times, he seems mostly concerned with the plurality and balance of the discipline.

Astrid Hedin

ELENA HELLBERG-HIRN: *Soil and Soul: The Symbolic World of Russianness*. Aldershot: Ashgate 1998.

En angenäm känsla av välbehag sprider sig inom mig efter läsandet av Elena Hellberg-Hirns alster 'Soil and Soul' med underrubriken 'The Symbolic World of Russianness'. Föreliggande anmälan är ett försök att förklara denna känsla utifrån de intryck som boken förmedlar till läsaren under resans gång. Boken handlar om hur vi kan förstå och tolka uppfattningar om 'det ryska' som en uppsättning symboler, vilka återspeglar det politiska och sociokulturella klimatet i Ryssland under olika tidsepoker. Mer specifikt beskrivs hur den ryska nationella identiteten förstärks av den mytologiska kopplingen mellan territorium (soil) och själ (soul).

The main aim of this book is to provide an orientation in the symbolic world of Russian self-identification, and thus to outline a comprehensible background to the current political discourse about the road to the future Russia (Hellberg-Hirn 1998: 2).

Författarinnan läser, beskriver, analyserar och tolkar symboliska uttryck i den ryska historien för att bättre förstå de politiska skeenden som kännetecknar Rysslands ganska så stormiga utveckling från Kiev till idag. Läsaren erbjuds en rikt empiriskt pyntad exposé över hur symboler kan bli politik; om hur symboler och myter blir till essentialiserade uppfattningar om vad som konstituerar den ryska nationella identiteten. Hellberg-Hirn är medveten om att de föreställningar om 'det ryska' som framträder i symbolfloran i någon mening är förenklade stereotypiseringar, men samtidigt argumenterar hon för att de har betydelse för den förda politiken. Hennes utgångspunkt skapar en distans, en ödmjukhet i relation till de tolkningar som görs i analysen – på så sätt kan man säga att hon anammar den postkoloniala samhällsfilosofen Gayatri Chakravorty Spivaks strategiska råd:

But it is not possible, within discourse, to escape essentializing somewhere [...] So then strategically you can look at essentialisms, not as descriptions of the way things are, but as something that-one-must adopt to-produce a

critique of anything (Spivak i Clough 1995: 116).

Enligt Hellberg-Hirn domineras bilden av Ryssland utifrån av det synsätt som kanske bäst kan sammanfattas i Winston Churchills berömda liknelse av Ryssland som 'a riddle wrapped in a mystery inside an enigma', vilket uttrycker en ovilja till att förstå innebörden av 'det ryska' (Hellberg-Hirn 1998: 235). Samtidigt argumenterar författarinnan för att bilden av Ryssland från insidan präglas av en överdrivet förenklad bild av en homogen rysk gemenskap. Ambitionen är att distansera sig från båda dessa förhållningssätt, vilket – enligt egen utsago – underlättas av att hon själv levt och verkat både privat och yrkesmässigt dels på insidan, men dels också på utsidan av Ryssland och 'det ryska' (Ibid: 3).¹ Det omfattande sekundärmaterialet kompletteras med författarinnans personliga erfarenheter och boken är fylld av egna reflektioner och iakttagelser (Ibid: 13).

Det unika med Hellberg-Hirns bidrag till förståelsen av 'det ryska' står varken att finna i de sporadiska teoretiska greppen eller i att den medtagna empirin som presenteras skulle vara någonting kvalitativt nytt utöver det som redan har behandlats om Ryssland på annat håll. Likväl, i enlighet med den uppsatta ambitionsnivån lyckas författarinnan förbluffande väl med att förse de rika empiriska illustrationerna med mening och betydelse för mekanismerna bakom den politiska och sociokulturella utvecklingen i Ryssland. Boken är begåvad med en personlig touche som ökar läsvärdet, samtidigt som den ger samhällsforskaren/humanisten ökad förståelse för Ryssland och 'det ryska' i synnerhet, men också för nationellt identitetsskapande i allmänhet. Tillsammans förkunnar hennes många nedslag i den ryska kulturhistorien om en lärdom att beakta även de – på ytan – betydelselösa inslagen i en nations historia. I fokus för boken står maktens konkreta uttryck och inte makten *per se*. Det finns goda skäl att uppmärksamma förtjänsterna med att också beakta de aspekter av politiskt beslutsfattande och maktutövande, som inte är omedelbart observerbara för samhällsforskarens ibland alltför tätsittande ögon.

Så långt allt väl. Låt oss ändå stanna upp ett tag och uppmärksamma begränsningar i ett dylikt

förfaringssätt. Om boken läses som en samling essäer finns det egentligen ingenting att invända. Då Hellberg-Hirns bok ändå gör anspråk på att utgöra en sammanhållen forskningsprodukt blir det ibland problematiskt med att – som läsare – förstå hur de olika empiriska illustrationerna hänger ihop. Empirin är bred och inspirerande, men intersubjektiviteten försvåras av den relativa rörlighet som kännetecknar bokens upplägg. Det kan vara nog så intressant att läsa om hur symboler blir till politik, men kanske kunde framställningen ha vunnit på en mer systematisk ingång till problematiken – ett slags kompass för läsaren att ha under resans gång.

Analysen spänner över ett enormt tidsspektra från Rysslands kristnande på 800-talet till dagens postsovjetiska Ryssland. Förvisso kretsar bokens struktur kring teman, snarare än kring olika tidsepoker. Samtidigt kvarstår en lätt förvirring kring varför just vissa teman plockas fram och inte andra – vad är det författarinnan inte studerar och på vad grundar hon i så fall urvalet på? Kritiken kan förefalla orättvis – författarinnan uttrycker på flera ställen att det är omöjligt att söka fånga alla relevanta historiska och kulturella aspekter kring förståelsen av den ryska självuppfattningen uttryckt i symboliska termer (se t ex Hellberg-Hirn 1998: 2). Inte heller finns någon ambition att hitta en klar definition av det specifikt ryska, eftersom det vore att hamna i den essentialismfälla hon själv varnar för (se t ex ibid: 182f). Hon har rätt, men kritiken mot den relativa osäkerheten kring materialurval kvarstår – vilka skulle exempelvis konsekvenserna vara om Hellberg-Hirn också utgått från den yngre Belenskijfärgade Dostojevskij istället för att enkom fokusera på de starkt nationalistiska och slavofila dragen i dennes tänkande? (se t ex ibid: 223ff, jfr. Sjestov 1992).

En annan kritikpunkt är att de teoretiska kopplingar som görs sker väl osystematiskt, utan att heller vara alltför sofistikerade i den meningen att framställningen anammar en lätt accepterande, deskriptiv hållning. En undran är t ex hur Hellberg-Hirn kan anamma en postmodernistisk syn på identiteter som icke-definierbara sociala-/kulturella konstruktioner (ibid: 14), samtidigt som Anthony D. Smiths genväg mellan postmodernism och modernism får stå svarslös

i ett längre konkluderande resonemang kring hur nationsbegreppet ska förstås (ibid: 240ff).

Återigen gör jag mig skyldig till att utdela orättvis kritik. Hellberg-Him beskriver sin metod som varande influerad av både etnografi, kulturanthropologi och semiotik. Antagligen skulle boken förlora mycket av sin personliga touche och snillrika kopplingar mellan symboler och politik om utifall att teorier och metodyttringar inte hade använts eklektiskt. Intersubjektiviteten haltar måhända något emellanåt, men det rika bildmaterialet och de många citaten uppväger i stort dessa brister. Samtidigt kvarstår en fundering kring om inte det eklektiska angreppssättet kunde ha balanserats av att författarinnan från början tydliggjort sina tolkningsreferenser.

En tredje gång är jag väl hård i min kritik – ansatser till en metodologisk och teoretisk ingång ges i bokens första kapitel. Fundamentala begrepp som symboler, myter och kultur definieras och motiveras utifrån erkända tänkare som då Anthony D. Smith (nationell identitet), Gaster (mytbildning) Clifford Geertz (kulturbegreppet), Michel Foucault (arkeologiska metoden) och kanske inte minst Pierre Bourdieu. Den sistnämnde positionerar sig mot strukturalistiska lingvister, vilka – enligt Bourdieu – företräder en idealiserad syn på språkets funktion, som fristående den sociala verklighet i vilken det reproduceras. Bourdieu intresserar sig för språkbegreppets maktdimension/er – och framförallt den symboliska makt som bl a tar sig uttryck i att språkliga konstruktioner kan förväntas få reella konsekvenser (se t ex Bourdieu 1999). Vad som saknas är mer en kontinuitet i framställningen som sådan än att boken skulle vila på förbräcklig metodologisk och teoretisk grund.

På gott och ont är Hellberg-Hims skildring av symboliken i 'det ryska' essäistiskt och eklektiskt framställt. Jag vill poängtera att en alltför snäv ingång till den empiriskt präglade analysen skulle riskera att omkullkasta den öppenhet, nyfikenhet och idérikedom som präglar bokens innehåll. Jag står fast vid att det genomgående intrycket av 'Soil and Soul' är att den ger en känsla av välbehag, men för att överhuvud ha möjlighet att göra boken rättvisa tänker jag nu kortfattat presentera några av de synnerligen intressan-

ta temata som återfinns i respektive kapitel. Och det som har sagts hitintills om bokens avigsidor är fullständigt poänglösa om inte också fler konkreta exempel på dessa kan ges parallellt med att de välbehagsstimulerande lärdomarna preciseras. Härnäst följer ett axplock ur bokens innehåll.

Bokens andra kapitel tar upp den kanske främsta symbolen för rysk statsnationalism – den s k tvåhövdade örnen. Ryssland presenterar sig här som en världsmakt som både dominerar öst och väst (Hellberg-Him 1998: 17). Utformningen av örnen är inspirerad av bysantinsk ikonkonst med religiösa motiv från bl a S:t Görän och draken. Hellberg-Him påminner också om att örnen aldrig varit statsymbol för det Bysantinska riket, utan får denna status först då Moskva-Ryssland anammar symbolen under sent 1400-tal. Allteftersom att Ryssland expanderar införlivas också de besegrades makter i form av sköldar placerade runt örneemblemet. Tillsammans utgör strukturen trippla koncentrisk cirkel där det heliga ursprunget markerar centrum, som en slags legitim grund för den statsexpansion som Ryssland företog sig under bl a Ivan III och Peter den store. Örnen förlorar i status under kommunistperioden, men syns nu återigen som en symbol för legitim statsexpansion och är fortfarande knutet till det ryska territoriet (ibid: 32). Hellberg-Him visar på ett förtjänstfullt sätt möjligheterna till att följa en nations politiska utveckling i subtila förändringar av de mest betydelsebärande nationella symbolerna.

Bokens tredje kapitel är en betraktelse kring hur maktens centrum i Ryssland har skiftat mellan framförallt S:t Petersburg och Moskva. Återigen går författarinnan bakom den rent faktiska politiska förflyttningarna mellan val av centralort till att behandla hur politiska maktbärande (främst då tsaren) fyller sina respektive centralorter med flera symboliska uttryck för politisk makt. Exempel ges från byggnationer kring röda troget i Moskva, vilka än idag tjänar som de kanske mest synbara ikonerna för 'det ryska'. Hellberg-Him kopplar den utdragna debatten mellan slavofiler och västerlänningar till de båda orterna – Medan-slavofilerna – laddar Moskva med mycket symbolisk prestige som varande hela

världens centrum (det tredje Rom), hyllas St Petersburg av västerlänningarna som en stad som symboliserar det ryska samhällets förändringsvillighet. Tillsammans återspeglar de båda städernas symboliska laddningar ett fundamentalt dilemma för den ryska identiteten (ibid: 48) – exempel hämtas från verk av bl a Tolstoj och Pusjkin där det ryska samhällets kluvenhet inför snabba moderniseringsreformer manifesteras i enskilda individers livsöden.²

Kapitel fyra ägnas åt bilden av den ryska tsaren som varande på samma gång enväldshärskare och rättvist faderlig; gudomlig, men i slutändan också dödlig:

Upon the Orthodoxy and personal piety of the tsar depended the salvation of Russia as a state, and thereby the salvation of the whole world. It was this eschatological foundation for the myth of the ruler that was undercut by Peter the Great. From Ivan IV to Peter I, the emergence of the modern secular state was accompanied by the growth of a political mythology that produced an image of an absolutist, autocratic god-emperor, self-contained and self-generated (ibid: 63).

Bilden av tsaren, kejsaren eller kejsarinnan är inte entydig. En tydlig spricka uppstod t ex kring bilden av Peter den store. Av de gammeltroende ansågs han vara en personifiering av Antikrist, medan han av den utbildade eliten sågs som en världsvan modern kejsare. Genom ceremonier och riter förstärks en officiell mytbildning kring monarkens maktsuveränitet som på samma gång eskatologisk och världslig (ibid: 76). Då tsarens makt började vackla under 1800-talets senare hälft spred sig diverse apokalyptiska visioner om att Ryssland var på väg mot en katastrof. 1917 blev det år som verkligheten hann ifatt myten bara för att återuppstå i annan form kring ledarkulten av Sovjetunionens diktator, Josef Stalin. Hellberg-Hirn beskriver här hur symboliken och mytbildningen kring ledarskapet blir en väsentlig del i formandet av den ryska statens officiella nationalism.

Det femte kapitlet handlar om religionens betydelse för den ryska nationella identiteten. Här behandlas den ortodoxa liturgins färd från Byzantium till Ryssland. Hellberg-Hirn tar upp föreställningar om den unika känslomässiga relation

till tron uttryckt i den omedelbara kontakt som ikonerna möjliggör ('ett fönster mot himlen'); den kollektiva gemensamma andan (sobornost); interna stridigheter gällande tolkandet av liturgin; föreställningar om 'det heliga Ryssland' som en förankrad myt att relatera den levda verkligheten med den eviga gudomligheten; hur territoriet Ryssland vinner politisk legitimitet genom att den ortodoxa tron förser den med en 'själ'. Hellberg-Hirn visar prov på god känsla att hantera nyansskillnader kring symboliken av den – på ytan – homogena ryska ortodoxa tron. Liksom i det föregående kapitlet får läsaren vänta länge innan den historiska redogörelsen övergår till en mer självständig analys, men då det till sist sker är innehållet kärnfullt:

Orthodoxy has been a profound force in shaping the cultural foundations of Russian identity. It provided the spiritual and artistic models, the alphabet and the first literature, and the cultural connections to Christian Europe. Belonging to the Orthodox faith united myriad individual lives into a pattern of collective participation in church rituals [...] Orthodox Christianity provided a bridge over the troubled waters of life into the eternal realm of peace, justice and beauty [...] at every point in time and space, the reality of Russian religious life (whatever is meant by those words) has always been much more complicated than myths about holy Russian and her collective spirit suggest (ibid: 108).

I kapitel sex beskrivs, analyseras och tolkas olika symboliska uttryck för den ryska nationen som ett modersland. Modersmyten bidrar till att skapa en naturaliserad bild av den ryska nationen som ett urhem. Hellberg-Hirn tar fasta på moderslandet materiella uttryck i form av de s k Matrioskadockorna, vilka:

Provides the most laconic statement of matriarchy, as she embodies concentrated, eternal motherhood. And perhaps in a secret desire, the Matrioshka "contains Russian's vision of herself as a nation" (ibid: 117).

Tillsammans med myten om den manlige hjälten, som vaktar den territoriella domänen (moderslandet) uttrycker 'ikonerna' av den medelålders bondekvinna att Ryssland – eller i förekommande fall Sovjetunionen – är en nation och

ett hem värt att värna och kämpa för, en mäktig symbios mellan hjärta och hjärna, territorium och själ. Hellberg-Hirn konkluderar att det eviga och essentiella moder Ryssland förändras hela tiden, vilket är en bidragande orsak till den ambivalens som präglar den ryska nationella identiteten.

I kapitel sju lämnar författarinnan symboliska uttryck för 'det ryska' i den officiella historiskskrivningen och tar med sig läsaren med på en exposé över traditionell symbolism i den ryska folklivskulturen. Kapitlet inleds med en redogörelse för hur tradition, myt och estetik hänger samman. Därpå följer en roande beskrivning av symboliken i ryska folkdräkter som materialiserade uttryck för himmel och jord. Vidare behandlas det symboliska värdet av den rituella maten där påskäggen ges en central plats, men även bröd, salt och nationaldrycken vodka:

The symbolism of bread goes back to the soil, territory, Mother Russia. Salt is present as a symbol of the Other, but only in small quantities. Bread and salt being the essential food, they are often complemented by vodka as the essential national drink. Together, the three basic food elements represent Russia's soil and soul, her body and her spirit (ibid: 149).

Hellberg-Hirn går vidare i sin kulturhistoriska studie och noterar det symboliska värdet i att ha en totemhäst som vaktar det heliga hemmet och i en längre utveckling om vorkadrickandets historia tydliggörs en spricka mellan den skönmålade bilden av det idylliska bondesamhället och den krassa tragiska verkligheten. Kapitlet avslutas med en teoretisk argumentation för betydelsen av att läsa konkreta materiella uttryck av en kultur för att förstå uppkomsten och konstruktionen av nationalism och även av etnicitet som en garant för släkters kontinuitet:

the 'natural' body is regulated by social norms, it signifies a variety of social codes. Thus, nationalist discourse effects a tacit transfer of values from the idealized Russian body of the nation, which is conceived outside time and space [...] But this constant recreation of ethnicity is hardly concerned with history, sociology or ethnography. It is concerned with feelings (ibid: 160).

Kapitel åtta kan sägas inleda bokens mer sammanfattande del. Kapitlet inleds med en diskussion kring förenklade stereotypiseringar av 'det ryska', som antingen 'auto-stereotypes' (själv-identifikation) eller 'hetero-stereotypes' (bilder av Ryssland utifrån) (ibid: 165). Ett exempel på det förra är föreställningen om att det finns en särskild rysk idé, ett slags magisk maxim, som jämkar samman territorium och själ (ibid: 169). Hellberg-Hirn tar vidare fasta på att stereotypiseringen av det ryska 'Vi:et' också frammanar stereotypiseringar av 'de andra', vilka även kan befinna sig inom imperiets väggar:

Artificial protective walls of ethnicity (nationalnost) had to replace the natural barriers absent from the vast expanses of Russian territories (ibid: 180).

Hellberg-Hirn nämner i sammanhanget judar och tyskar som exempel på sådana stereotypiseringar av 'de andra' som var vanligt förekommande över klassgränserna både för 100 år sedan och idag. Tydligt är att det inte bara är språket som anses skilja en rysk från en icke-rysk – idag är man inom det nationalistiska lägret exempelvis noga med att skilja på äkta ryssar och rysktalande andra (ibid: 183). Författarinnan är noga med att poängtera att språket, liksom folket, aldrig har varit homogent. Mot slutet av kapitlet görs ändå ett försök att fånga mer typiska drag i det ryska som motviljan till industrialismens linjära disciplinerande tidsuppfattning och folkets traditionella skepsis gentemot pengar och ägodelar:

In the popular mind, all money-possessors were ethnic and religious others (ibid: 190).

Tillsammans mynnar dessa autostereotypiseringar ut i en slags 'bondeutopisk' längtan efter ett förlorat paradiset. Inte så mycket utopierna i sig, men deras inneboende laddning kan bistå oss att förstå 'det ryska', menar Hellberg-Hirn:

And even if the Russian community may be an imagined one, the emotions stirred by belonging inside its magical circle are real and strong. It is the love for one's native soil, even for the "smoke of the fatherland" dym otechestva, that seems to unite Russians from near and far in space and time (ibid: 195).

Kapitel nio är en fortsättning på de resonemang som förs i kapitel åtta om skapandet av en nationell tillhörighet genom förenklade stereotypiseringar av både 'Vi' och 'De andra'. Hon inleder med en diskussion kring interna motsättningar angående betydelsen och innebörden av 'den ryska idén'. Karamzins historieskrivning från tidigt 1800-tal ges en stark betydelse för konstruktionen av en rysk nationell mytologi, utifrån vilken en nationell kultur kan föreställas (ibid: 200). Längtan efter stabilitet och kontinuitet i den ryska folkgemenskapens historia inspirerade åtskilliga slavofiliska tänkare att formulera en antivästerländsk politisk ideologi på 1830-talet. Samtida samhällskritiker, med Chaadaev i spetsen, uttryckte dock sitt missnöje med att historieskrivningen baserades på mytologiska uppfattningar om en rysk idé, som enligt honom inte ens existerar:

The history of people is more than a succession of facts, it is a series of connected ideas. That precisely is the history we do not have [...] but I believe it is permissible to doubt these slavophiles will ever be able to extract something from our historic soil which can fill the void of our souls or condense the vagueness of our spirit (Chaadaev 1992, i ibid: 203)

Slavofilerna utgick från metaforen om ett beskyddande hem för att förena det förflutna med det nutida och framtida Ryssland (ibid: 207). Hellberg-Hirn fångar väl in problematiken i att diskussionen kring det ryska folkets (narod) natur eller icke-natur förs utan att folket själva får möjlighet att göra sig hört. Resultatet blir att autostereotyper av den ryska idén och det ryska folket förstärks av ansträngningar ovanifrån att föra in folket på den rätta vägen. Exempel från den ryska historien är bl a den populistiska rörelsen, som på 1870-talet hade en ambition att väcka folket till att förstå sin egen unika särart och i förlängningen förbereda för en socialistisk samhällsomvandling. Författaren Bulgakov såg de messianistiska dragen i den ryska intelligentsians idébudskap:

Bulgakov argued that the Russian intelligentsia was doomed to oscillate between the extremes of popular idolatry and spiritual élitism [...] the intelligentsia could not help feeling superior to a people so immature, so unen-

lightened and so in need of a redemptive nanny who cared about it (ibid: 217).

Utifrån Benedict Anderssons smått klassiska tanke om att nationen bör förstås som ett *imagined community* (ibid: 198), anknyter Hellberg-Hirn till den ryska kulturhistorien och pekar på liknande fenomen hos målargruppen *vandrarna*, vars ambition var att måla realistiskt, samhällsengagerat och nära folket. Liknande drag återfanns även i musiken där exempelvis Musorgski hade ambitionen att musikaliskt avbilda det ryska folkets stolthet (ibid: 220). Till sist förflyttar sig Hellberg-Hirn till den litterära disciplinen och pekar på vilken betydelse författare som Pusjkin, Dostojevskij och Tolstoj fått för konstruktionen av den ryska idén (ung. soul) och dess koppling till ett västfrånvänt territorium (soil)

Kapitel sju, åtta och nio innehåller många intressanta exkursioner i rysk historieskrivning, kultur- och litteraturhistoria, mentalitets- och folklivshistoria, politisk idéhistoria samt teorier kring nationell identitet representerade av bl a Andersson och Smith. Läsaren medvetandegörs om att förståelsen av 'det ryska' inte kan reduceras till en etnisk eller nationell kategori, utan snarare utgör en historia om ett folk som anammar särskilda identifierbara mytiska föreställningar om sin egen och andras identitet. Åtskilliga kopplingar görs mellan myt, symbolik, verklighetsuppfattning och politik. Angreppssättet är brett och tankestimulerande, även om man som läsare ibland går vilse bland alla, i och för sig intressanta, utflykter.

En mer sammanhängande analys ges i det sista kapitlet som, åtminstone inledningsvis, är en ytterst klok sammanfattning av de teman i den ryska historien som kan och bör uppmärksammas för att man ska ha möjlighet att förstå innebörden av 'det ryska'. I genomgången finns en klar tankestruktur kopplat till begreppet *space*, som både kan upplevas som *freedom* och *protection*, beroende på vilken del av 'det ryska' som uppmärksammas. De olika symbolerna flätas samman i ett mer heltäckande mönster av hur 'det ryska' uppfattas inifrån och utifrån. Påskäggen, den tvåhövdade örnen, Kremlinbyggnationernas centralism och Matrioskadockorna pekar samtliga mot behovet av en beskyddande sfär

som har ett gemensamt ursprung i föreställningar om 'det heliga Ryssland'. I dessa etniskt laddade symboler finns också inslag av repetition, som ett sätt att garantera det ryska folkets kontinuitet, trots upplevda lidanden i den krassa verkligheten. I S:t. Petersburg finns å andra sidan symboler – bl a i den uppförda statyn av Peter ridande på en häst redo att ta språnget mot Väst-europa – som liksom den ryska trojkan pekar på en inneboende frihetslängtan inom det föreställda ryska.

Hellberg-Hirn visar på ett förtjänstfullt sätt hur konceptet 'space' laddas med symbolisk betydelse, vilket ger en inblick i hur statsapparaten vinner en potentiell legitimitetsgrund för den förda politiken hos folket. Med utgångspunkt i Smiths texter om nationell identitet visar Hellberg-Hirn på hur det föreställda etniskt homogena Ryssland kan användas för att legitimera nationalistiska strömningar även i nutidens Ryssland (ibid: 244). Mot slutet av boken återgår Hellberg-Hirn till frågan om hur det ryska ska förstås:

Perhaps this great myth of Russianness is not so much a tree structure as a forests of symbols; then national symbolism can be compared to a map of cognitive tracks, and symbols help us find the way through the bushy vegetation of entangled references-representations-interpretations, facts and fiction about Russian history and culture [...] Imposing a false unity upon the enormous diversity of national and ethnic phenomena would be the intellectual equivalent of the cultural imperialism that Russia herself has practised for a long time, in her hegemonic notion monologue adressed both to insiders and outsiders (ibid: 247).

Hellberg-Hirn har varit en klok och kunnig guide i resan genom den buskiga vegetationen av myter, symboler och föreställningar om 'det ryska'. Författarinnan påpekar till sist vikten av att skapa en förståelse för de poetiska inslagen i den ryska föränderliga kulturen där myter inte dör, utan muterar. En rationell förståelse av det ryska är, enligt Hellberg-Hirn, begränsad i det att en nations kultur också måste greppas känslomässigt:

A rational approach deconstructing and demystifying the myth is, in fact, quite beside the point. The point is that the national myth is rooted in an emotional need; it is the same need that urges us to care for the graves of our parents... the need to connect one's personal life to the collective body-and-soul of our forefathers and compatriots with whom we share space and time, the territory of our habitation and the history of our kin of our nation (ibid: 252).

Kanske finner jag här en förklaring till den angenäma känsla av välbehag som genomsyrar mitt intryck av Hellberg-Hirns bok – en lärdom om att identitet och politik knyts samman genom symboliska uttryck för gemenskap, avstånd och splittring i samband med att makten görs. Hellberg-Hirn inspirerar till ett vetenskapligt angreppssätt som överbryggat disciplingränserna, så att studiet av frågor kring nationell identitet och kultur kan ses utifrån ett helhetsperspektiv. Hur sympatiskt än tillvägagångssättet är så går det inte att blunda för bristerna som uttrycks i en viss fragmentering och delvis även i bristande intersubjektivitet. Eftersom det nu inte går att fånga in alla betydelsefulla aspekter kring förståelsen av 'det ryska', blir det än viktigare att tydligt redovisa vilka urvalsprinciper som styr framställningen. Hellberg-Hirns bok saknar en sådan riktningangivelse, vilket är beklagligt då en sådan skulle kunna väga upp avigsidorna med ett mer essäistiskt upplägg.

Hellberg-Hirns bok om symbolers betydelse för reella eller mer mytologiska föreställningar om den ryska nationella identiteten är både läs- och tankestimulerande. Författarinnan sätter fingret på en insikt om att Ryssland väg från nu till sedan inte kan isoleras från de grundläggande teman som präglar nationens förflutna, hur felaktiga de än kan påstås vara. Det finns all anledning att begrundat Hellberg-Hirns uppfattning om att beakta historiens betydelse för formandet av identiteter och politik i nutiden. Hon tar med läsaren på en resa förbi den officiella historieskrivningen genom att också belysa historien från ett underifrånperspektiv där latent symboler tolkas i ljuset av den historiska utvecklingen i stort. Framställningen som helhet genererar ett ödmjukt förhållningssätt där Ryssland

inte bara blir ett, utan flera (jfr. Gerner 1995). Enligt den egna föresatsen skulle inte Sovjetperioden tas upp i boken (Hellberg-Hirn 1998: 2). Som läsare är jag tacksam för att hon inte lyder denna uppmaning, utan beaktar symbolvärdet i exempelvis den sovjetiska propagandan där historien både skrivs om, glöms bort, men också återskapas i annan politisk form (ibid: 120f).

Sammantaget är boken inte bara läsvärd, utan också oerhört nyttig och då inte minst för statsvetare. Den inspirerar till ett materialinsamlade som vida överstiger det som vi statsvetare vanligtvis befattar oss med. Maktförhållanden återspeglas och reflekteras också i folkets vardag där myter och symboler för tillhörighet ges konkreta uttryck. Politikens mekanismer kan studeras även utanför etablerade institutionella uttryck för politisk maktutövning. 'Soil and Soul' är ett friskt inslag i den aktuella debatten kring framförallt den ryska nationella identitetens förflutna och framtid. Samtidigt andas boken en sådan berättarglädje att en vilja till att packa väskan och resa vidare infinner sig. Såväl mytologiska uppfattningar om ett gemensamt ursprung som föreställningar om det slutliga återförenandet känns igen i Brysselretoriken kring den europeiska integrationsprocessen. Men nu har vi redan påbörjat nästa resa och därmed avslutas föreliggande anmälan.

Anders Hellström

Noter

1. Se dock Yan (1997: 36f) för en kritisk diskussion kring den föreställda skillnaden mellan 'inside' och 'outside'. Hon sammanfattar sin ståndpunkt med att notera att *all knowledge is situated*, därför är det inget som säger att insiderekunskaper per definition är mer autentiska än outsiderskunskaper.

2. Tolstojs *Anna Karenina* och Pusjkins *Bronsryttaren* kan sägas vara bra exempel på detta (jfr. Bodin 1994: 112f).

Referenser

Bodin, P-A, 1993. *Ryssland och Europa. En kulturhistorisk översikt*. Stockholm: Natur & Kultur.

Bourdieu, P, 1999. *Language & Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press.

Statsvetenskapliga Tidskrift 2002. Årg 105 nr 1

Hellberg-Hirn, E, 1998. *Soil and Soul: The Symbolic World of Russianness*. Aldershot: Ashgate.

Clough, P, 1994. *Feminist Thought*. London: Blackwell.

Gerner, K, 1995. Ryssland. Statsbildningen som historiskt problem i Furhagen, B (red) 1995, *Ryssland. Ett annat Europa*. Stockholm: SNS förlag.

Sjestov, L, 1992. *Dostojevskij och Nietzsche: Tragedins filosofi*. Skellefteå: Artos.

Yan, K-A, 1997. How native is a "native" anthropologist? i Lamphere, E & Ragone, E & Zavilla, P (red) 1997, *Situated lives. Gender & Culture in everyday lives*. New York: Routledge.

MAUD EDUARDS: *Förbjuden handling*. Malmö: Liber 2002.

Alltsedan nittonhundratalets första årtionden har gruppbegreppet studsat in och ut ur statsvetenskapens vokabulär. Oavsett olika teoretiska och ideologiska bevekelsegrunder har begreppets tillskyndare ofta hävdade att disciplinens befintliga begreppsapparat inte förmått göra grupper rättvisa som politiskt fenomen, samtidigt som diverse upplevda omvärldsförändringar förmodas ha nödvändiggjort en djupare förståelse av grupperns betydelse i den politiska processen (Laski 1921: 235; Truman 1951: 47; Young 1991: 43).

Likväl har gruppbegreppet aldrig etablerats som ett centralt statsvetenskapligt begrepp i egen rätt; istället har det undantagslöst förstås i termer av andra för dagen centrala begrepp, vare det stat, politiskt system, eller makt. Så medan detta begrepp ofta burit på löften om en ny och mer adekvat förståelse av politikens realiteter, har det historiskt visat sig svårt att nå en förståelse av grupper som politiskt fenomen utan att åberopa andra mer väletablerade statsvetenskapliga begrepp. Då stora förhoppningar nu än en gång knyts till gruppbegreppet, i vårt ämne bör vi därför påminna oss om dess historia.

Maud Eduards relativt nyutkomna *Förbjuden handling* är ett illustrativt inhemskt exempel på detta snart hundraåriga gruppteoretiska predikament. I den här artikeln ska jag med utgångspunkt i *Förbjuden handling* skissera tre olika